

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav Dálného východu
studijní obor: jazyky zemí Asie a Afriky – filologie

PhDr. Hana T ř í s k o v á

Segmentální struktura čínské slabiky
Segmental Structure of Mandarin Syllable

disertační práce

vedoucí práce: PhDr. Zdenka Heřmanová, CSc.
konzultanti: PhDr. David Sehnal, prof. PhDr. Zdena Palková, CSc.,
PhDr. Tomáš Duběda, Ph.D.

2010

obhájeno dne 23. 9. 2010

opONENTI:

Mgr. David Uher, Ph.D. (Univerzita Palackého Olomouc, FF, Katedra asijských studií)

doc. PhDr. Jan Volín, Ph.D. (Karlova Univerzita Praha, FF, Fonetický ústav)

Obsah

Předmluva	1
1 ÚVODEM.....	9
1.1 Charakteristika čínštiny	10
1.1.1 Genealogická příslušnost.....	10
1.1.2 Dialekty	10
1.1.3 Typologická charakteristika	11
1.1.4 Historický vývoj	11
1.1.5 Tónovost	12
1.2 Standardní čínština	13
1.2.1 Vznik dnešního jazykového standardu <i>putonghua</i>	13
1.2.2 Vztah <i>putonghua</i> k pekingskému dialektu	15
1.2.3 Variabilita výslovnosti v rámci pekingského dialektu	15
1.2.4 Co je výslovnostní normou, pružnost normy	16
1.2.5 <i>Putonghua</i> s lokálním zabarvením.....	17
1.2.6 Norma ze sociolingvistického hlediska	17
1.2.7 Termíny pro označení čínštiny	18
1.3 Abeceda pinyin.....	19
1.3.1 Historie vzniku a funkce.....	19
1.3.2 Problém vymezení slova a pravopisná pravidla	20
1.3.3 Povaha pinyinu	21
1.4 Fonologická zkoumání čínštiny	23
1.4.1 Tradiční čínská fonologie	23
1.4.2 Bádání v Číně po roce 1912	25
1.4.3 Moderní analýzy autoru mimo ČLR.....	29
1.5 Klíčová témata ve výuce výslovnosti.....	30
2 STRUKTURA SLABIKY.....	33
2.1 Slabika obecně	34
2.1.1 Definice slabiky.....	35
2.1.2 Struktura slabiky.....	35
2.1.3 Komponenty na úrovni segmentu.....	36
2.2 Diftongy a triftongy obecně	37
2.2.1 Co je to diftong.....	37
2.2.2 Artikulace diftongu.....	38
2.2.3 Fonologická interpretace diftongu.....	43
2.2.4 Triftongy.....	46
2.2.5 Zjednodušování výslovnosti diftongu a triftongu.....	46

2.3 Povaha čínské slabiky	47
2.3.1 Čínská slabika jako jazyková jednotka.....	47
2.3.2 Různé pohledy na segmenty uvnitř slabiky.....	49
2.4 Možné přístupy k čínské slabice	51
2.4.1 Analýzy „západního“ typu.....	51
2.4.2 Analýzy stavící na domácí tradici.....	51
2.4.3 Možnost kombinovaného modelu?	54
2.5 Struktura čínské slabiky	55
2.5.1 Slabičné typy čínštiny	55
2.5.2 Model slabiky dle tradicní čínské fonologie.....	57
2.5.3 Moderní popisy čínské slabiky	58
2.5.4 Porovnání modelů	64
2.6 Komponenty C, G, V, X	66
2.6.1 Iniciální souhlásky (C)	66
2.6.2 Glidy (G)	68
2.6.3 Hlavní samohlásky (V)	69
2.6.4 Koncové elementy (X)	70
2.6.5 Shrnutí.....	72
2.7 Vokální inventář čínštiny	73
2.7.1 U západních fonologů	73
2.7.2 U fonologů z ČLR.....	77
2.7.3 Úsporné systémy s jediným vysokým vokálním fonémem.....	78
2.8 Duanmuův koncept „pevného vzorce slabiky“	79
2.9 Čínské polyftongy	82
2.9.1 Fonetické vlastnosti polyftongů.....	84
2.9.2 Fonologický popis polyftongů	89
2.9.3 Čínské polyftongy v pojetí této práce	91
2.10 Tradiční kategorie finál <i>si hu</i>	93
2.11 Výhody modelu <i>Initial - Final</i>	95
2.11.1 Výhody jednotky finála.....	96
2.11.2 Výhody konceptu iniciála – mediála – centrála – terminála.....	96
2.12 Hraniční signály	97
2.12.1 Co to jsou hraniční signály.....	98
2.12.2 Typy hraničních signálů.....	98
2.13 Nulová iniciála	100
2.13.1 Protetické souhlásky a přeslabikování	100
2.13.2 Situace v čínštině	102
2.13.3 Nulová iniciála	106
2.13.4 Duanmuův princip „povinné préture“.....	108

2.13.5 Větná partikule <i>a</i> 啊.....	110
2.14 Pojetí slabiky v pinyinu	112
2.14.1 Struktura slabiky dle pinyinu	113
2.14.2 Komponenty C, G, V, X dle pinyinu	114
2.14.3 Segmentální inventář dle pinyinu	115
2.14.4 Možné slabičné struktury dle pinyinu.....	115
2.14.5 Diftongy a triftongy dle pinyinu	116
2.14.6 Hanyu pinyin fang'an.....	117
2.14.7 Vývoj zápisu některých hlásek	120
2.14.8 Centrála /o/	123
3 INICIÁLY	127
3.1 Úvod	128
3.2 Artikulační charakteristiky souhlásek	128
3.2.1 Způsob artikulace	129
3.2.2 Místo artikulace	129
3.2.3 Sekundární artikulace	134
3.2.4 Činnost hlasivek	135
3.2.5 Napjatost.....	135
3.3 Nástup hlasivkového tónu (VOT).....	136
3.4 Aspirace	138
3.4.1 Transkripce aspirát	138
3.4.2 Co je to aspirace?.....	138
3.4.3 Výraznost aspirace.....	139
3.4.4 Jaké souhlásky mohou být aspirované?.....	140
3.4.5 Zdroj aspiračního šumu	140
3.4.6 Trvání	141
3.4.7 Napjatost.....	141
3.4.8 Subglotální tlak.....	141
3.4.9 Aspirace jako komplex vlastností.....	141
<i>Iniciály foneticky</i>	
3.5 Čínské fonetické souhlásky.....	141
3.5.1 Souhlásky dle způsobu artikulace	143
3.5.2 Souhlásky dle místa artikulace	144
3.6 Aspirované čínské souhlásky.....	145
3.6.1 VOT.....	146
3.6.2 Zdroj šumu.....	146
3.6.3 Trvání	148
3.6.4 Metodologické poznámky	149
3.7 „Poloznělé“ čínské souhlásky	149

3.7.1 Nenapjatost	149
3.7.2 Sonorizace	151
3.7.3 Metodologické poznámky	152
3.7.4 Termín „poloznělost“ v pojetí této práce.....	152
3.8 Labiály <i>b, p, m, f</i>.....	152
3.8.1 Způsob artikulace	152
3.8.2 Místo artikulace, postavení jazyka a rtů	153
3.8.3 Transkripce rady.....	154
3.8.4 Metodologické poznámky	154
3.9 Dentoalveolární řady: nesibilantní <i>d, t, n, l</i>, sibilantní <i>z, c, s</i>	154
3.9.1 Úvod k oběma řadám.....	154
3.9.2 Řada <i>d, t, n, l</i>	156
3.9.3 Řada <i>z, c, s</i>	158
3.9.4 Srovnání artikulace obou řad.....	161
3.9.5 Stanovisko této práce	162
3.9.6 Metodologické poznámky.....	163
3.10 Apikální postalveoláry <i>zh, ch, sh, r</i>.....	163
3.10.1 Způsob artikulace.....	163
3.10.2 Postavení jazyka.....	163
3.10.3 Místo artikulace.....	168
3.10.4 Spory o povahu souhlásky <i>r</i>	170
3.10.5 Transkripce řady	171
3.10.6 Stanovisko této práce	172
3.10.7 Metodologické poznámky.....	172
3.11 Palatalizované postalveoláry <i>j, q, x</i>.....	174
3.11.1 Způsob artikulace.....	174
3.11.2 Postavení jazyka.....	174
3.11.3 Místo artikulace.....	176
3.11.4 Další rysy	180
3.11.5 Transkripce řady	180
3.11.6 Stanovisko této práce	181
3.11.7 Metodologické poznámky.....	181
3.12 Veláry <i>g, k, h</i>.....	182
3.12.1 Způsob artikulace.....	182
3.12.2 Postavení jazyka.....	183
3.12.3 Místo artikulace.....	184
3.12.4 Stanovisko této práce	187
3.12.5 Metodologické poznámky.....	187
3.13 Modifikace výslovnosti čínských souhlásek.....	188
3.13.1 Palatalizace.....	188
3.13.2 Labializace	189
3.13.3 Vyostření koutků.....	190
3.13.4 Oslabování artikulace.....	190

Iniciály fonologicky

3.14 Využití laryngálních rysů v jazycích	191
3.14.1 Distinktivní rysy.....	191
3.14.2 VOT: kategorie využívané pro kontrast.....	192
3.14.3 Napjatost	192
3.14.4 Srovnání aspirace v angličtině a čínštině	193
3.14.5 Princip „polarizace“	194
3.15 Fonologický systém čínských souhlásek.....	195
3.15.1 Laryngální rysy	195
3.15.2 Místo artikulace.....	196
3.15.3 Tabulka iniciál.....	196
3.15.4 Lokalizační řady.....	197
3.16 Fonologický status iniciály <i>r</i>.....	200
3.17 Fonologický status iniciál <i>j, q, x</i>	201
3.17.1 Alofony velár?.....	202
3.17.2 Alofony alveolárních sibilant?	202
3.17.3 Alofony retroflex?	203
3.17.4 Samostatná fonologická řada?	203
3.18 Iniciály v pinyinu	205
3.19 Iniciály přijímané v této práci	206
3.19.1 Tabulka čínských iniciálních souhlásek	206
3.19.2 Souhláskové řady fonologicky vs. foneticky.....	207
3.19.3 Abecední přehled iniciál.....	208

4 FINÁLY..... 211

4.1 Úvod

Finály fonologicky

4.2 Fonotaktika finál	212
4.2.1 Strukturní typy finál	213
4.2.2 Povaha fonotaktických omezení pro finálu	213
4.3 Duanmuova analýza	215
4.3.1 Tabulka všech kombinací GVX dle Duanmu.....	218
4.3.2 Diskuse k Duanmuove modelu.....	220
4.4 Analýza Dragunovových.....	224
4.4.1 Přijetí slabičných souhlásek	225
4.4.2 Vysoké samohlásky v jádře slabiky.....	225
4.4.3 Systém finál u Dragunovových	226

4.5 Návrh vlastního modelu.....	229
4.6 Zvláštní finály – apikální a retroflexní	234
4.6.1 „Apikální samohlásky“	235
4.6.2 Retroflexní samohláška [____]	239
4.7 Inventář fonologických finál.....	242
4.7.1 Sekvence V.....	242
4.7.2 Sekvence Vc, Vv	243
4.7.3 Sekvence gV	244
4.7.4 Sekvence gVv	245
4.7.5 Sekvence gVc	246
4.8 Finály v pinyinu	251
4.8.1 Finály v HPF.....	252
4.8.2 Finály v popisech opírajících se o pinyin	254
4.8.3 Pravopis pinyinových finál.....	256
4.9 Finály přijímané v této práci	261
4.9.1 Komponenty G, V, X dle této práce	261
4.9.2 Přehled finál dle této práce	262
4.9.3 Postup při výkladu finál ve výuce	263
<i>Finály foneticky</i>	
4.10 Finály foneticky – úvod.....	264
4.10.1 Nejednota v transkripci finál	264
4.10.2 Finála jako zvukový celek	265
4.10.3 Postup výkladu.....	266
4.11 Segmentální procesy ve finále	267
4.11.1 Modifikace segmentu podle funkce ve finále	267
4.11.2 Vyplnění prérury u slabik s nulovou iniciálou.....	268
4.11.3 Vyplnění prázdného nukleu slabiky.....	268
4.11.4 Zrušení / vsunutí schwa.....	268
4.11.5 Asimilace	269
4.12 Výslovnost sekvencí VX.....	271
4.12.1 Asimilace centrály k terminále	271
4.12.2 Asimilace terminály k centrále	272
4.13 Výslovnost nosových finál	272
4.13.1 Nosové souhlásky obecně	272
4.13.2 Čínské nosové terminály.....	273
4.13.3 Další zvláštnosti nosových finál	278
4.13.4 Mají terminály -n, -ng povahu souhlásek?.....	280
4.13.5 Metodologické poznámky.....	281
4.14 Výslovnost finál typu V.....	282
4.15 Výslovnost finál typu Vv.....	292

4.16 Výslovnost finál typu Vc.....	298
4.17 Výslovnost finál typu gV	301
4.18 Výslovnost finál typu gVv	306
4.19 Výslovnost finál typu gVc	308
4.20 Výslovnost slabik s nulovou iniciálou.....	319
4.21 Zdroje dalších modifikací samohlásek.....	324
4.22 Alofony vokálních fonémů.....	328
4.23 Abecední přehled finál.....	330

5 INVENTÁŘ SEGMENTÁLNÍCH SLABIK..... 333

5.1 Slabika jako kombinace iniciály a finály	334
5.2 Kombinování iniciál s kategoriemi finál <i>si hu</i>	334
5.3 Užitečnost tabulky slabik	336
5.4 Tabulka slabik <i>putonghua</i>	338
5.5 Počet slabik <i>putonghua</i>	339
5.5.1 Počet segmentálně rozlišených slabik.....	339
5.5.2 Počet tónově rozlišených slabik.....	339
5.5.3 Důsledky chudého slabičného inventáře.....	341
Závěr	345
Slovníček termínů	347
Literatura	353
Seznam zkratk	365